

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ**КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА**

Ключові слова: банк, позичальник, кредитоспроможність, метод оцінки кредитоспроможності.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Банківська система сьогодні - це одна з найважливіших і невід'ємних структур ринкової економіки. Головними ланками кредитної системи є банки та кредитні установи, що мають ліцензію Національного банку України, які одночасно виступають у ролі «покупця» і «продавця» існуючих в суспільстві тимчасово вільних коштів.

Комерційні банки виконують роль посередників між господарськими одиницями і секторами, що накопичують тимчасово вільні грошові кошти, і тими учасниками економічного обороту, які тимчасово потребують додаткового капіталу.

Підприємство-позичальник за рахунок додаткової вартості має можливість збільшити свої ресурси, розширити свою діяльність, прискорити досягнення виробничих цілей. Фізичні особи, скориставшись кредитом, можуть: або застосувати здібності та отримані додаткові ресурси для розширення своєї справи, або прискорити досягнення споживчих цілей.

Сьогодні комерційний банк в розвиненій ринковій економіці здатний запропонувати клієнту до 200 видів різноманітних банківських продуктів і послуг. Однак, кредитні операції є найприбутковішими у банківській сфері.

Значну частину прибутку банківським установам приносить кредитування корпоративних клієнтів, що пов'язане з значними ризиками, зокрема кредитним ризиком і ризиком втрати ліквідності та платоспроможності.

Для того щоб контролювати свої ризики, банківська установа повинна прораховувати успішність можливих вкладень. А оскільки вона здебільшого залежить від позичальника, контроль кредитних ризиків має бути нерозривно

пов'язаний з ретельною оцінкою цього позичальника і аналізом чинників, які впливають на виконання ним кредитних зобов'язань перед банком. Саме це і передбачає оцінку кредитоспроможності позичальника.

Особливе значення набуває об'єктивність визначення фінансового стану і кредитоспроможності підприємств-позичальників при їх кредитуванні комерційними банками в умовах ринкової економіки у фазі економічної та фінансової нестабільності.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років показав, що сьогодні в спеціальній літературі недостатньо приділяється уваги питанням стосовно особливостей методологічних підходів до оцінки кредитоспроможності позичальників, хоча дослідженням теорії та практики організації кредитних відносин між банківськими установами та підприємствами присвячені праці як вітчизняних вчених-економістів Бордюг В.В., Васильчук С.В., Прохорова Ю.В., Калмикова О.А., Шило Ж.С., Головка А. Т., Галасюка В. В, Бордюг В.В., Кумурчук Д.І., так і російських авторів таких як: Єдрінова В. М, Герасимова Б.І, Долматова А.В. та інших.

Серед невирішених проблеми оцінки кредитоспроможності позичальників в Україні є проблема визначення та врахування усіх чинників, які впливають на фінансовий стан позичальника. Окрім цього в умовах складності переходу економіки на ринкові засади, велике значення мають якісні чинники, які не піддаються об'єктивному вимірюванню.

Метою роботи є визначення підходів до аналізу кредитоспроможності, що використовуються українськими банками та розробка системи заходів щодо оптимізації та вдосконалення існуючих методик.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день у банківській практиці існує велика кількість підходів до оцінки кредитоспроможності позичальника юридичної особи.

Комерційні банки користуються різноманітними системами оцінки кредитоспроможності, що відрізняються одна від одної передусім складовими фінансового аналізу.

Серед найбільш розповсюджених методів оцінки кредитоспроможності можна виділити наступні:

1. коефіцієнтний аналіз;
2. статистичні методи;
3. комплексні методи(на основі експертних оцінок) [2, с113-114].

В основі коефіцієнтного аналізу лежить добір оптимальних показників для конкретних позичальників і їх подальшому аналізі який проводиться шляхом:

- порівняння фактичного значення коефіцієнта з встановленими нормативними або оптимальними значеннями (нормативний метод);
- порівняння коефіцієнтів з середньогалузевим значенням (порівняльний аналіз);
- порівняння розрахованих значень коефіцієнтів конкретного підприємства з аналогічними показниками підприємств, що є провідними у даній галузі (бенчмаркінг);

Серед основних коефіцієнтів, що використовуються при аналізі кредитоспроможності можна виділити наступні : фінансової стійкості, коефіцієнти ліквідності, рентабельності, ділової активності та показники грошового потоку підприємства.

Коефіцієнтний аналіз дуже простий у використанні, як правило не потребує спеціального інформаційного забезпечення. За допомогою коефіцієнтів можна проаналізувати різноманітні аспекти фінансового стану позичальника. Однак не дивлячись на це даний метод оцінки кредитоспроможності має ряд недоліків:

- коефіцієнти не в повній мірі характеризують кредитоспроможність підприємства, так як не можна віддавати перевагу одному з розрахованих показників;
- нормативні значення багатьох коефіцієнтів не враховують фактичний стан економіки та фази ділового циклу, відсутня єдина база рекомендованих значень;

- розраховані показники відображають лише сучасний стан, не враховуючи при цьому динамічні зміни, що підвищує ризик при кредитуванні.
- на основі окремих значень коефіцієнтів дуже важко зробити однозначний висновок про кредитоспроможність та вивести інтегрований показник, так як одні показники можуть знаходитись у критичній зоні, а інші бути цілком задовільними.

До статистичних методів оцінки належать бально-рейтингові системи оцінки і моделі прогнозування банкрутств, що базуються на множинному дискримінантному аналізі.

Бально-рейтингові системи оцінки створюють банки за допомогою емпіричного підходу, шляхом використання факторного аналізу. Ці системи ґрунтуються на історичних даних про банківські позики з низьким, помірним та високим ступенем ризику.

Рейтингову модель проводять у за декількома етапами. На першому етапі відбувається збір та аналіз вхідної інформації за конкретний проміжок часу. Далі відбувається обґрунтування системи показників, що будуть використовуватися для аналізу та проводиться їх класифікація. На основі визначених критеріїв розраховується рейтингова оцінка фінансового стану підприємства.

Таким чином, для того щоб визначити клас позичальника необхідно лише розрахувати певний набір фінансових коефіцієнтів та зважити їх. Дану методику використовують більшість українських банків.

Однак слід звернути увагу на те, що рейтингові методи оцінки кредитоспроможності потребують постійного оновлення інформації, що може бути коштовним для банку. Тому невеликі банки, як правило, не розробляють власних моделей аналізу кредитоспроможності клієнтів через високу вартість їх підготовки і обмежену інформаційну базу.

В основі моделей прогнозування банкрутств, що використовуються для оцінки кредитоспроможності лежать статистичні методи, найбільш розповсюдженим з яких є множинний дискримінантний аналіз.

За допомогою дискримінантної функції всі компанії (залежно від фінансового стану) можна поділити на дві групи – з високою і низькою вірогідністю банкрутства у найближчій перспективі.

Для розробки дискримінантної моделі необхідна досить репрезентативна вибірка підприємств, диференційованих за галузями та розмірами, яку інколи дуже важко сформулювати, так як всередині галузі не завжди можна знайти достатню кількість фірм, які збанкрутували.

Базовий алгоритм багатофакторної дискримінантної моделі для розрахунку інтегрального показника фінансового стану позичальника є таким:

$$Z = a_1 * K_1 + a_2 * K_2 + a_3 * K_3 + a_4 * K_4 + \dots + a_n * K_n - a_0,$$

де Z – базовий інтегральний показник фінансового стану боржника – юридичної особи;

K_1, K_2, \dots, K_n – фінансові коефіцієнти, що розраховуються на базі фінансової звітності боржника;

a_1, a_2, \dots, a_n – параметри, що визначаються з урахуванням вагомості та розрядності фінансових коефіцієнтів на підставі даних фінансової звітності боржників – юридичних осіб;

a_0 – вільний член дискримінантної моделі.

Слід підкреслити, що параметри дискримінантної функції та значення вільного члена визначаються емпіричним шляхом [5, с.155-158].

Даний метод оцінки кредитоспроможності на разі запропонований Національним банком України в Положенні про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями від 25.01.2012 № 23. Положенням передбачено 18 моделей розрахунку інтегрального показника у розрізі позичальників, які належать до суб'єктів малого бізнесу та до великих і середніх підприємств. Залежно від значення отриманого показника визначається клас [1]. Точність класифікації фірм за ймовірністю банкрутства становить близько 90%, що є безперечним плюсом використання статистичних моделей.

До основних недоліків статистичних моделей можна віднести переоцінку ролі кількісних чинників і недооцінку якісних факторів, не контрольованість вибору системи базових кількісних показників, висока чутливість до викривлення (недостовірності) вихідних даних (зокрема фінансової звітності, що найбільш характерно саме для українських підприємств-позичальників), порівняна громіздкість, вплив на факт визнання фірми банкрутом багатьох чинників, що не піддаються обліку.

Доволі розповсюдженими серед зарубіжних банків являються моделі комплексного аналізу, що базуються на експертних оцінках аналізу економічної доцільності надання кредиту. Вони в більшій мірі дозволяють врахувати кількісні та якісні характеристики позичальника.

Назви комплексних методик як правило утворені від перших літер базових критеріїв кредитування. Зокрема, в Німеччині використовується методика комплексного аналізу під назвою «COPF»: С – competition (конкуренція в галузі); О – organization (організація діяльності); Р – personnel (якість персоналу); F – finance (фінанси, доходи). У Великобританії – «PARSER»: Р – person (репутація; позичальника) А – amount (сума кредиту); R – repayment (умови погашення); S – security (забезпечення кредиту); E – expediency (доцільність кредиту); R – remuneration (винагорода банку). Окремі європейські банки використовують методику «CAMPARI»: С – character (репутація позичальника); А – ability (здатність повернути кредит); М – marge (дохідність операції); Р – purpose (цільове призначення кредиту); А – amount (сума кредиту); R – repayment (умови погашення); I – insurance (забезпечення) [3, с 156].

Таким чином досвід роботи зарубіжних банків розвинутих країн, оснований на комплексному опрацюванні всіх кредитних процедур, багатофакторному аналізі кредитоспроможності потенційних позичальників, дозволяє значно знизити кредитний ризик. Спільний аналіз усіх факторів стосовно кожного конкретного випадку дає можливість прийняти зважене рішення щодо кредитоспроможності позичальника, доцільності видачі йому кредиту, цінових і нецінових умов кредитного договору.

Головним недоліком даних комплексних методик є їх орієнтація здебільшого на якісні чинники а також той факт, що дані моделі побудовані на основі експертних висновків та в окремих випадках можуть мати суб'єктивний характер.

Висновки і перспективи подальших розробок. Підводячи підсумки, можна зробити висновок, що на сьогоднішній день існує велика кількість методів оцінки кредитоспроможності, кожен з яких має свої переваги та недоліки. Вибір конкретної методики залежить від рівня економічної і політичної стабільності в державі, можливостей самого банку, його кредитної політики, пріоритетів у роботі та безпосередньо від сегментів з якими ведеться співпраця.

Головним аспектом розробки власної методики оцінки кредитоспроможності в кожному банку має стати оптимізація складу наявної на сьогодні великої кількості різноманітних показників, на основі значень яких визначається якість фінансового стану підприємства. У сукупності дані показники повинні відповідати вимогам комплексної характеристики як поточного стану суб'єкта господарювання, так і тенденцій, щодо його подальшого розвитку.

Література

1. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями від 25.01.2012 № 23
2. Бордюг В.В. «Теоретичні основи оцінки кредитоспроможності позичальника банку», вісник університету банківської справи національного банку України № 3 грудень 2008, с.112-115.
3. Васильчук С.В. «Оцінка кредитоспроможності позичальника як один із методів забезпечення економічної безпеки банку», Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.1, с.154-161.

4. Прохорова Ю.В., Калмикова О.А., Экономика и управление №3 - 2012 р. «Проблеми оцінки кредитоспроможності позичальника в Україні та шляхи їх подолання»

5. Шило Ж.С.«Проблеми оцінки кредитоспроможності корпоративних клієнтів банку» Випуск XVII, № 4, 2011:Серія: "Зайнятість та соціальна інфраструктура" [Текст]. - Луцьк : "Надстир'я" с.154-163.

Резюме

В статті проведено аналіз підходів банків, щодо визначення кредитоспроможності позичальників – юридичних осіб, приведено огляд найбільш розповсюджених методів оцінки кредитоспроможності, наведено основні недоліки існуючих моделей та запропонована власна методика оцінки кредитоспроможності позичальників – юридичних осіб, що базується на методах оцінки кредитоспроможності Національного банку України відповідно до Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями від 25.01.2012 № 23.

В статье проведен анализ подходов банков, по определению кредитоспособности заемщиков - юридических лиц, приведен обзор наиболее распространенных методов оценки кредитоспособности, приведены основные недостатки существующих моделей и предложена собственная методика оценки кредитоспособности заемщиков - юридических лиц, основанный на методах оценки кредитоспособности Национального банка Украины согласно положение о порядке формирования и использования банками Украины резервов для возмещения возможных потерь по активным банковским операциям от 25.01.2012 № 23.

Considered are the approaches banks to determine creditworthiness of entities, given overview of the most common methods for assessing creditworthiness, are the main shortcomings of existing models and proposed their own method of assessing the creditworthiness of borrowers - legal entities, based on the methods of assessing the creditworthiness of the National Bank of Ukraine in accordance the Regulations on the formation and use of bank Ukraine reserves for possible losses on active banking operations from 25.01.2012 № 23